

ישיבת הכותל - ירושלים

שיחת הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וארא תשס"ד

תנו כבוד לצלם האלקים

אנו אומרים בהגדה: "רבי יוסי הגלילי אומר: מניין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמישים מכות? במצרים מה הוא אומר - "ויאמרו התַּחַטְּמִים אל פרעה: א צ ב ע א ל ק י ם הוּא"; ועל הים מהו הוא אומר - "וירא ישראל את היד הַגְּדֹלָה אשר עשה ה' במצרים". כמה לקו באצבע - עשר מכות. אמור מעתה: במצרים לקו עשר מכות, ועל הים לקו חמישים מכות". כך אומר ר' יוסי הגלילי. ר' אליעזר ור' עקיבא מוסיפים שם על המניינים הללו. לשיטת ר' אליעזר לקו במצרים ארבעים מכות ועל הים לקו מאתיים מכות, ולשיטת ר' עקיבא במצרים לקו חמישים מכות ועל הים לקו חמישים ומאתים מכות. על כל פנים, בִּיסוד כל השיטות מונח העקרון, שכיון שבמכות מצרים נאמר "אצבע" ועל הים נאמר "יד", יש להסיק מזה שעל הים לקו מכות במנין הגדול פי חמשה ממה שלקו במצרים.

וקשה: אם "אצבע אלקים" ו"יד ה'" אינם ביטויים המבטאים ענין אמיתי כלשהו, אלא ביטויים שהתורה נוקטת בהם רק כדי לדבר בלשון בני אדם, ובאמת אין לקב"ה לא אצבע ולא יד, מה שייך לדקדק בביטויים הללו וללמוד מהם שעל הים לקו פי חמישה מאשר במצרים? צריך אפוא לומר, שמכל מקום, היות וכאן השתמשה התורה בלשון "אצבע" וכאן בלשון "יד", ניתן בכל זאת להסיק מזה שמספר המכות שלקו המצרים על הים היה גדול פי חמישה מזה שלקו במצרים. מפני שיש לדעת, שכשמסופר בתורה שפלוגי אמר איזה דבר, אין הכרח לומר שבדיוק בנוסח זה נאמרו הדברים. יתכן שאותו פלוגי התנסח באופן אחר, ואולי גם האריך בדבריו הרבה יותר ממה שנמסר בכתוב, אלא שהתורה תמצתה את דבריו ומסרה לנו מתוכם רק מה שנותן התורה סבר שחשוב שנדע אותו. וכן לגבי הלשון. התורה מוסרת לנו כל דבר בלשון הקודש, אבל יתכן בהחלט שבמקורם נאמרו הדברים בלשון אחרת. למשל, כשהתורה מוסרת לנו מה משה דיבר עם פרעה ומה ענה לו פרעה, לא מוכרח להיות שדברו ביניהם בלשון הקודש. משה דיבר אולי בלשון הקודש, שכן ממילא אהרן היה מליץ בינו לבין פרעה בגלל כבודות פיו של משה (ע"י שמות ד, יד-טו וברש"י שם), אבל פרעה הרי ודאי שלא דיבר עם משה ואהרן בלשון הקודש, שהרי פרעה לא ידע כלל את לשון הקודש (ע"י רש"י בראשית נ, ו). פרעה דיבר אפוא אל משה ואהרן במצרית. אלא שהתורה מוסרת לנו את דבריו בלשונה שלה, בלשון הקודש. יתכן אם כן גם לומר, שהתורה

האם יש לקב"ה אצבעות?! ...!

חרטומי מצרים מצליחים להפוך מים לדם כמו משה (שמות ז, כב), וגם להוציא צפרדעים מן היאור כמוהו (שם ח, ג). אבל כשמגיעים למכת כינים, החרטומים אינם מצליחים להפוך את עפר הארץ לכינים כמו שעשה אהרן (שם, יד). בעקבות כך הם אומרים לפרעה על מכה זו: "אצבע אלקים הוא!" (שם, טו) מה פשר דברי האמונה האלו בפי החרטומים? האם שבו לפתע בתשובה? מסופקני אם זהו ההסבר הנכון. לעניות דעתי נראה יותר שאמרו את הדברים מסיבה אחרת: היות ולא הצליחו לברוא כינים כמו משה, נכנס חשש בלבם: אולי פרעה יגיע למסקנה שמה הוא חרטום יותר מוצלח מהם, ואז יפטר אותם ויעסיק אותו במקומם, ומי יודע, אולי גם יתלה אותם על העץ! ... על כן, כדי לשמור על מעמדם ופרנסתם, או לפחות על חייהם, הם אומרים לפרעה: "מכת כינים היא אצבע אלקים. לא כישוף של משה. בכשפים - אנו גדולים ממנו... אין סיבה לפטר אותנו..."

על כל פנים, התורה משתמשת כאן בלשון שיש בה לכאורה הגשמה של הקב"ה - "אצבע אלקים". כידוע, אחד מעיקרי אמונתנו הוא, שהקב"ה אינו גוף (עיקר שלישי מ"ג עיקרי האמונה לרמב"ם). איך שייך אם כן לדבר על אצבע אלקים? אפשר היה לומר, שהחרטומים המקולקלים בדעותיהם ומשובשים באמונתם הם שהתבטאו כך, והתורה בסך הכל מסרה לנו את דבריהם כהויותם. אבל תירוץ זה לא יפתור לנו קושי דומה במקום אחר. הרי בפרשת בשלח התורה עצמה אומרת: "וירא ישראל את היד הַגְּדֹלָה אשר עשה ה' במצרים" (שמות יד, לא). כיצד אם כן מתבטאת התורה עצמה על הקב"ה בלשון הגשמה?

לשאלה זו התייחס כבר הרמב"ם וכתב כך: "הרי מפורש בתורה ובנביאים שאין הקב"ה גוף... אם כן מה הוא זה שכתוב בַּתּוֹרָה יד ה', עיני ה', אזני ה', וכיוצא בדברים האלו? - הכל לפי דעתן של בני אדם הוא, שאינן מכירין אלא הגופות, ודיברה תורה כלשון בני אדם, והכל פִּינוּיִים הֵן" (פ"א מהלכ' יסודי התורה הל' ח-ט). כלומר: אין, כמובן, לקב"ה לא ידים, לא עינים, לא אזניים, ולא שום אבר אחר ח"ו. אלא שדיברה תורה כלשון בני אדם, ולכן היא מתארת את השגחת ה' בעולם כאילו ה' רואה את העולם בעינים, ואת קבלת התפלה כאילו הקב"ה שומע אותה באזניים, וכיוצא באלו. אבל לא שח"ו יש איברים אצל הקב"ה. אין לו גוף ולא דמות הגוף.

'אצבע' אלקים לעומת 'יד' אלקים

והנה, בהגדה של פסח נראה, שלא רק ענין של "דיברה תורה בלשון בני אדם" יש כאן, אלא גם ענין עמוק יותר. הרי

שנאמרו במקורם. ואם כן, לא מוכרח להיות שהחרטומים אמרו דווקא "אצבע אלקים היא". יתכן שאמרו "יד אלקים היא". וכן להפך, גם אם אמרו "אצבע אלקים", אין כל הכרח לתורה להביא את דבריהם דוקא בלשון זו. היתה יכולה לומר שאמרו "יד אלקים היא", שהרי הענין אחד. ועל כן, אם רואים אנו שהתורה בחרה לסגנן את דברי החרטומים דוקא בלשון "אצבע אלקים" (בין אם אמרו בדיוק כך, בין אם לאו), ואת מה שישראל ראו על הים ניסחה התורה בלשון "יד", ניתן להסיק מזה שלקו על הים פי חמישה ממה שלקו במצרים.

ה' תבנית גוף האדם רומזת לדרכי הנהגתו של

אבל אפשר לבאר את הענין באופן עמוק יותר. האדם נברא בצלם אלקים (בראשית א, כז). היות האדם "צלם אלקים" מתבטא ראשית כל בנשמה: לנשמה שניתנה באדם יש כח בחירה, לבחור בין לטוב לרע, ובזה היא "צלם אלקים", כעין הקב"ה, שגם הוא יכול להחליט בכל דבר אם לפעול כך או אחרת כרצונו (עי' "נפש החיים" שער א' פרקים א-ג).

אבל חכמי הקבלה מסבירים, שלא רק הנשמה היא צלם אלקים. גם הגוף הוא צלם אלקים. הגוף רומז בתבניתו למידות העליונות של הקב"ה, ומסיבה זו התורה מתבטאת על הקב"ה במושגים של אצבע ויד ועינים ואוזניים, מפני שאברים אלו ואחרים בגוף האדם רומזים על בחינות מסויימות בדרכי ההשגחה העליונה. ולכן אומרים חז"ל בהגדה, שאם "אצבע" אלקים היא עשר מכות, אזי ב"יד" לוקים חמישים מכות, מפני שלא במקרה התורה בחרה במשלים אלו, אלא כל אבר ואבר רומז למידות עליונות כלשהן, ואם בגוף האדם אנו מבחינים שביד ישנן חמש אצבעות, הרי שגם במידות הנהגתו של הקב"ה בחינת "יד" היא בחינה חזקה פי חמשה מבחינת "אצבע". לא שח"ו לקב"ה יש גוף. הקב"ה הוא אחד, בלתי מתחלק ובלתי משתנה, אין לנו שום השגה בקב"ה, הוא א-ל עליון, עליון מעל כל השגה שכלית, לא ישיגוהו משיגי הגוף, וגם לא שום שכל אחר. אפילו המלאכים והנביאים לא משיגים את הקב"ה. אבל מה שכן משיגים במידה מסויימת בקב"ה, את דרכי השפעתו והנהגתו בבריאה, זה אנו משתדלים להשיג, כל אחד לפי רום מעלתו והשגתו, לפי כח המקבל ומדרגתו. וכעזר לזה, נתנה לנו התורה משלים שונים להבין מהם את דרכי ה' למשל, אהבת אב לבנים ניתנה לנו כמשל על האהבה של הקב"ה לבניו. אנו אומרים בתפילה: "סלח לנו אבינו כי חטאנו", "השיבנו אבינו לתורתך", אנו קוראים לקב"ה אבינו, כי אהבת אב לבנים היא משל שניתן לנו על אהבת ה' אלינו. ניתן לנו גם משל אחר להבין ממנו את עצמתה של אהבת ה' אלינו. כל שיר השירים הוא משל של אהבת הקב"ה לכנסת ישראל,

לא כתבה כל מה שאמרו לו. אולי דברו איתו באריכות וניסו לשכנע אותו לשלח את ישראל ממצרים, והתורה תמצתה בשבילנו מה שאנו צריכים לדעת מתוך כל הדברים הללו, וגם המעט שנמסר לנו, אין הכרח לומר שנמסר לנו בדיוק כפי הנוסח המקורי של הדברים.

[כלל זה, שנוסח התורה אינו בהכרח הנוסח המקורי של המדבר, נכון במיוחד לגבי משה רבינו. הרי משה רבינו אומר לקב"ה: "כי כָּבֵד פָּה וְכָבֵד לְשׁוֹן אֲנִי" (שמות ד, י). כבד פה פירושו שהיה מגמגם, שאינו מוציא מפיו מילים חתוכות וברורות. אבל מה הפירוש של "כָּבֵד לְשׁוֹן"? כמדומני שהפירוש הוא כך: האבן עזרא שואל (בפירושו לאיוב ב, יא), מדוע ספר איוב כל כך קשה להבנה (מבחינת כוונת המילים)? האבן עזרא מתרץ מה שמתרץ. אבל יתכן שהתשובה היא זו: הרי את ספר איוב כתב משה רבינו (כ"ב יד, ב). אבל לא כפי שכתב את התורה. את התורה כתב משה מילה במילה מפי הגבורה, "הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב" (שם טו, א), ואילו את ספר איוב כתב משה רבינו מעצמו. אמנם כתב אותו ברוח הקודש, אבל לא מילה במילה מפי הגבורה. כי כתיבה ברוח הקודש עניינה הוא שהרעיון מופיע אצל הנביא ברוח הקודש, אבל הניסוח הוא ניסוח פרטי של הנביא, כמו שאמרו חז"ל: "סגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד" (סנה' פט, א), היינו, הקב"ה מראה נבואה מסויימת לכמה נביאים, וכל אחד מנבא אותה לאחרים במילים ובסגנון משלו [הגמרא מביאה למשל על ירמיהו ועובדיה שנבאו אותה נבואה עצמה, אבל לא באותו סגנון אלא בהבדל לשוני קל ביניהם (שם)]. כך גם לגבי ספר איוב. סגנונו של ספר איוב הוא סגנונו האישי של משה, ומשה, חוץ ממה שהדיבור שלו היה מגומגם ("כבד פה"), גם הסגנון שלו היה עמוק וקשה להבנה ("כבד לשון"). זהו שאומר משה לקב"ה, שלא כדאי לשלוח אותו לדבר אל פרעה, "כי כָּבֵד פָּה וְכָבֵד לְשׁוֹן אֲנִי", היינו, חוץ ממה שהוא מגמגם, הוא גם "כבד לשון", מנסח את הדברים שרוצה לומר בסגנון כבד וקשה להבנה, ואם כן פרעה לא יבין את דבריו. אם האבן עזרא אומר שקשה להבין את דברי משה (בספר איוב), הרי פרעה ודאי שלא יצליח להבין אותו... יש לנו גם בתורה קטע שנתנסח ע"י משה רבנו עצמו - פרשת "וזאת הברכה", ובאמת כולה לשון פיוט, שהיא לשון קשה יותר להבנה מפרשות אחרות. וכן אחד עשר מזמורים שבתהילים מ"תפילה למשה איש האלקים" (תהלים ז) ואילך, שכולם משה אמרם (עי' רש"י שם, א), כולם לשון שירה, וכן ספר איוב כמעט כולו שירה חוץ מכמה פרקים. פרעה לא יבין אם כן מה שמשה מדבר אליו בסגנונו הכבד בענין שחרור עבדים והשגחת הקב"ה. אומר על כן הקב"ה למשה: "הלא אהרן אחיך הלוי... הוא יהיה לך לפה..." (שמות ד, יד-טז), אהרן יתרגם את דבריך העמוקים לשפה ברורה: דם, צפרדע וכו'. זה שפה שפרעה יבין. יוכל לבחור אם להכנע או לא להכנע, אבל לא יוכל לטעון "לא הבנתי".]

על כל פנים, כפי שאמרנו, יתכן שהתורה מסרה לנו דברים שנאמרו על ידי אנשים שונים במילים שונות מכפי

נחוץ הנס הזה במתן תורה? יכול להיות, מפני שה' רצה שבמעמד הר סיני כלם ישיגו את הגילוי הגדול ללא כל הפרעה וחסרון, ואם כן היה צורך ליצור מצב שכולם יהיו בריאים ושלמים, כדי שישגו את מירב ההשגה שניתן להשיג. לכן נרפאו כל המומים.

מסתמא כך יהיה גם לעתיד לבוא, במהרה בימינו, גם אז ירפאו שוב כל המומים. הרי יואל הנביא אומר: "והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר ונבאו..." (יואל ג, א), כולם יהיו נביאים לעתיד לבוא, ממילא יצטרכו כולם להיות בריאים ושלמים, כדי שיוכלו להיות נביאים.

אם הגוף הוא צלם אלקים, צריכים גם לכבד אותו. חז"ל מביאים שהלל היה רוחץ את פניו בכל יום, והיה אומר שמקיים בזה מצוה. למה? "מה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסאות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן... אני שנבראתי בצלם ובדמות - על אחת כמה וכמה!" (ויק"ר לד, ג) הגוף שלנו הוא צלם אלקים, צריך אם כן שיהיה רחוק ונקי, כדי לכבד את צלם האלקים. אבל צריך לדעת שלא רק הגוף שלי הוא צלם אלקים. גם הגוף של חברי הוא צלם אלקים. צריך לכבד גם את צלם האלקים של הזולת, לא רק את צלם האלקים שלי...

ובכל זאת, עיקר ה"צלם אלקים" הוא בנשמה. איזה חלק רוחני שלנו הוא עיקר צלם אלקים? האם השכל הוא עיקר צלם האלקים שבנו? הראשונים כתבו שלא. השכל איננו עצמיותו של האדם. יש מן הראשונים שכינה את השכל "המלאך המליץ בין האדם ובין אלקיו", כלומר: הוא כלי חשוב מאד שניתן לנו לצורך עבודת ה', כדי ללמוד בו תורה, ולקיים בעזרתו מעשים טובים, אבל בסופו של דבר הוא איננו אלא כלי, ולא ה"אני" שלי בעצמו. מהו אם כן הצלם אלקים האמיתי שלי? מה הוא ה"אני" האמיתי? האני האמיתי הוא הרצון שלי, הבחירה שלי, האם אני בוחר להיות צדיק או בוחר להיות רשע. חז"ל אמרו על ק"ח שהיה פיקח גדול (תנחומא קרח סי' ה'), הובא ברש"י כאן טז, ז, ובכל זאת בחר בדרך של טעות, בחר למרוד במשה, ולכן אחריתו עדי אובד. אמנם האר"י הקדוש אומר שלעתיד לבוא "צדיק כתמר יפרח" - סופי תיבות ק"ח, תהיה לק"ח תקומה, אבל בינתים בעולם הזה אחריתו עדי אובד, כי השתמש בפקחות שלו בשביל למרוד במשה רבנו, ואם כן מה שווה כל הפיקחות שלו? הבחירה זה האני האמיתי. והבחירה היא דקה מן הדקה. אין לאדם בחירה רחבה, כפי שהסביר מו"ר הרב דסלר זצ"ל (ב"קונטרס הבחירה" - מכתב מאליהו ח"א עמ' 111), שאצל כל אדם מרחב הבחירה הוא מצומצם ומותאם למדרגתו. למשל: אצל מי שנולד בין הקוזקים, אין מלחמה בין שני היצרים האם לעמול בלימוד הגמרא עם פירושי הראשונים או בלי פירושי הראשונים. המלחמה אצלו

בצורת אהבה שבין איש לאשה, מפני שכל הבריאה נבראה להיות משל לדרכי ה', חוץ ממה שהבריאה יש לה תפקיד כשלעצמה. התורה רוצה שתהיה באמת אהבה בין איש לאשתו, לא טוב היות האדם לבדו, אדם צריך לאהוב את בנו, צריך לאהוב את אשתו ואת שאר הברואים, אבל ענינים אלו משמשים גם כמשל להבין מהם אפס קצוהו של דרכי ה' והנהגתו בעולם.

צלם אלקים - גם בענין המידות

האדם הוא "צלם אלקים" גם במובן נוסף. גם לבשר ודם, כמו לקב"ה, ישנן מידות. אבל אצל בשר ודם הרבה פעמים המידות שולטות עליו. צריך הרבה שכל ומוסר כדי שהמידות לא תשלוטנה על האדם, אלא הוא ישלוט על מידותיו, כמו אצל הקב"ה, שהוא שכל בלתי מוגבל, השכל שמעל כל שכל, והוא מנווט את המידות שלו, מתי להשתמש במידת הדין, מתי במידת הרחמים, מתי במידת הכעס וכיו"ב. המידות של הקב"ה הן פעולותיו, לא כמידות במובן שלנו, שאדם מתרגז ומתרצה ומתפייס ומתגעגע. הרמב"ם, כשהוא מעתיק את מאמר חז"ל: "זה א-לי ואנוהו" (שמות טו, ב) - הרי דומה לו, מה הוא חנון ורחום, אף אתה ה'יה חנון ורחום" (שבת קלג, ב), דקדק בלשונו וכתב: "מה הוא נקרא חנון אף אתה ה'יה חנון, מה הוא נקרא רחום אף אתה ה'יה רחום" (פ"א מהלכ' דעות ה"ו), כי אצל הקב"ה לא שייך לומר שהוא רחום וחנון בעצם, אלא הוא משתמש פעם במידת הרחמים ופעם במידת החנינה, אבל הוא עצמו אינו משתנה כלל, כמו שמאריך הרמב"ם להסביר בהלכות יסודי התורה (פ"א ה"א-י"ב). "ה' אחד" כולל גם את הענין הזה שהקב"ה הוא בלתי משתנה. בשר ודם משתנה, היום הוא בכעס, מחר הוא ברצון, היום הוא עייף, מחר הוא לא עייף. אבל אצל הקב"ה אין שינויים, אלא הוא מכוון את המידות שלו. אסור לנו חלילה להשוות את ענין המידות אצל הקב"ה לענין המידות אצלנו. ובכל זאת נתנו לנו את הגוף שלנו כמשל ודוגמא ללמוד ממנו קצת את מידותיו של הקב"ה, כמשל על המידות. יד ימין, יד שמאל, ימן רומזת על יותר השפעה, שמאל רומזת על פחות השפעה, כי בימין יש לאדם הרבה כח, ובשמאל, היד הכהה, יש לו פחות כח.

לשמור על צלם האלקים

אם כל כך מרוממת היא תבנית הגוף שלנו, שהיא מרמזת למידות של מעלה, צריך אם כן לשמור על הגוף שיהיה שלם. הרמב"ם גם אומר שאי אפשר שידע אדם דבר מידיעת הבורא כשהגוף אינו שלם (פ"ד מהלכ' דעות ה"א). אמנם היו חכמים גדולים שהגוף שלהם לא היה שלם, יש מחז"ל שהיו סומים (עי' ברכות נח, א ועירובין נד, א), ובכל זאת ברמב"ם משמע שאם הגוף אינו שלם, הדבר גורם לחסר בידיעת הבורא. אמנם אותם מחז"ל שהיו סומים השיגו בידיעת ה' הרבה יותר מאיתנו, אבל בכל זאת, אם הם לא היו סומים היו יכולים להשיג יותר ממה שהשיגו. חז"ל הרי אומרים שבמתן תורה נרפאו כל המומים (עי' רש"י שמות כ, טו), שלא היו בהם לא סומים, לא אילמים ולא חרשים. לשם מה היה

נתינת נוי לקב"ה. אלא שבשונה מתנא קמא שפירש שנתנת נוי זו נעשית ע"י ש"אֲתַנְנָאָהּ לפניו במצוות", סובר אבא שאול שנתנת נוי זו נעשית ע"י ש"אֲתַנְנָאָהּ לפניו במידות, שהרי "אני - הוא", כלומר: האדם הוא צלם אלקים, שאמור לשקף את אלקים, עד כמה שהדבר אפשרי ע"י בשר ודם. וא"כ ע"י שיתנאה במידות, יהיה האדם צלם אלקים נאה, שכן בזה הוא משקף באופן מדוייק יותר את הקב"ה. לעומת זאת, אם איננו הולך במידותיו של הקב"ה, אזי אין התאמה בין ה"צלם אלקים" לבין הקב"ה, והרי זה צלם שאינו נאה, כפי שמסביר הרמ"ק ב'תומר דבורה' (בתחילת ספרו), שאם אדם אינו דומה במידותיו לקב"ה, הוא מכזיב הצורה, שאין זה נוי לצלם אם הוא אינו דומה לדבר שאותו הוא אמור לסמל. הגוף הוא צלם אלקים, רומז למידות העליונות של הקב"ה, כפי שהסברנו לעיל, מידות קדושות וטהורות, ואם אדם עושה דברים הפוכים מדרכי ה', הרי אין זה נוי לצלם. הקב"ה רחום וחנון, והוא ההפך מרחום וחנון. אין כאן אם כן מחלוקת בין תנא קמא ואבא שאול. שניהם מודים ש"ואנוהו" הוא לשון נוי, אלא שזה דיבר על הנוי של הדברים החיצוניים לאדם, וזה דיבר על הנוי של האדם עצמו, שהאדם יהיה נאה עם עצמו, שלם עם הצורה הקדושה שיש בו, שילך במידות המתאימות לצלם אלקים, יהיה רחום וחנון, יאהב את התורה, יאהב ללמוד תורה, לעלות מעלה מעלה בתורה, יהיה ארך אפים ורב חסד ואמת כמו הקב"ה, עד כמה שאדם יכול להיות כזה. אמנם "נצרך חסד לאלפים" אדם לא יכול להיות, כי מן הסתם לא יהיה אלפי דורות, אבל "רחום" ו"חנון" ו"ארך אפים" ו"רב חסד" גם בשר ודם יכול להיות. כמובן, לא כמו הקב"ה, אבל לפי המדרגה שלנו יש להשתדל להיות כאלו, כדי להיות דומים עד כמה שאפשר לקב"ה, שזוהי המטרה שבשבילה נבראנו, להיות "צלם אלקים", דומים ליוצר עד כמה שאפשר.

היא לגמרי אחרת - האם רק לשדוד בני אדם, או שמא גם לרצוח אותם (כדי שלא יפריעו לשוד, או כדי שלא "ילשינו" למשטרה). אם יעמוד בנסיון זה ולא ירצח, יעלה במשך הזמן לנקודת בחירה גבוהה יותר. יוכל להפסיק להיות שודד, ואם יעלה עוד, יוכל אפילו להגיע להיות אחד מגדולי ישראל (ע"י ב"מ פד, א). וכן להפך: לגאון מוילנא לא היה נסיון אם להיות שודד או אפילו מחלל שבת ח"ו. הנסיון שלו היה האם ללמוד עשרים ושתיים שעות ביממה או קצת פחות מזה (ע"י בהקדמת בני הגאון לביאורי הגר"א לשו"ע, ד"ה ותדע). אם היה נכשל חלילה בנסיון הזה, היה עלול לרדת יותר ולהגיע למדרגות יותר נמוכות. לנו אין בחירה כזאת. אסור לנו להתחיל עכשיו ללמוד עשרים ושתיים שעות ביממה, כי במצב שלנו הסוף יהיה שלא נלמד עשרים ושתיים שעות ביממה, אלא נישן עשרים ושתיים שעות ביממה... צריך ללמוד בזמן ולישון בזמן. אבל הגר"א היה במדרגה כזאת.

זהו עיקר ה"אני", הבחירה שיש לאדם לבחור בין טוב לרע. בדרך כלל "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (מכות י, ב). אדם שבוחר בטוב, ה' מסייע לו בדרך כלל גם לקיים את הטוב, "בא ליטהר מסייעים אותו" (שבת קד, א), ואדם שח"ו רוצה להפך, "בא ליטמא, פותחין לו" (שם). אבל כמובן, יש גבול. לא תמיד נותנים לאדם לעשות כל מעשה שהוא רוצה. היו יהודים טובים שרצו לעלות לארץ ישראל ולקיים את כל המצוות, ומתו ר"ל בגטו וורשא ובערבות סיביר. הבחירה שלהם היתה טובה, אבל לא נתקיימה מחשבתם. וכן להפך, היו שרצו להשמיד להרוג ולאבד את ישראל ח"ו, וסיימו את דרכם במצולות ים סוף או בראש עץ גבוה חמישים אמה. הרי שלא תמיד בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכים אותו. אבל ברצון, אם תרצה להיות צדיק, תוכל להיות צדיק, ואם תרצה את ההפך ח"ו, יתנו לך גם את האפשרות להיות ההפך. כי עיקר הבחירה היא הרצון של האדם, זה הצלם אלקים, מה הוא בוחר להיות, האם הוא בוחר לעלות מעלה מעלה בתורה, ביראת שמים, בחסד ובשאר מידות טובות, או שהבחירה שלו בכיוון הפוך.

"זה א-לי ואנוהו" - בשמירה על צלם האלקים

הגמרא (שבת קלג, ב) מביאה ברייתא, ובה מחלוקת לכאורה לגבי פירוש הפסוק "זֶה אֱ-לִי וְאֲנֹהוּ" (שמות טו, ב). מה פירוש המילה "וְאֲנֹהוּ"? לדעת תנא קמא 'אֲנֹהוּ' פירושו 'אֲתַנְנָאָהּ לפניו במצוות', אעשה את המצוות בצורה נאה: לולב נאה, ציצית נאה, תפילין נאים, ספר תורה נאה, וכן שאר המצוות. כלומר, "וְאֲנֹהוּ" מתפרש במובן של נוי. כך דורש תנא קמא. הסבר אחר (לכאורה) ל'אֲנֹהוּ' מעניק אבא שאול. "אבא שאול אומר: 'וְאֲנֹהוּ' - הוּ דומה לו: מה הוא חנון ורחום, אף אתה הָיָה חנון ורחום". דברי אבא שאול נובעים לכאורה מכך, שחלק על תנא קמא בביאור תיבת 'אֲנֹהוּ', ודרש 'אֲנֹהוּ' מלשון "אני והוא", כלומר: אעשה עצמי כמותו לידבק בדרכיו (ע"י רש"י שם). אבל אפשר שאבא שאול כלל איננו חולק על תנא קמא. יתכן שגם אבא שאול סובר כתנא קמא, ש'אֲנֹהוּ' הוא לשון